مجله علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی
دوره ۲۱، شماره ۱، بهار ۹۰، صفحات ۳۸ تا ۴۳

Original Article

بررسی مقایسه‌ای عوامل بازدارنده و تسهیل کننده آموزش بالینی اثربخش از دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه، سال ۱۳۸۸

محمد صاحب الزمانی[۱]، آسیه سلحشوریان فرد[۲]، علیرضا اکبرزاده[۳]، رباب محمدیان[۴]

[۱] استادیار، دکترای مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد پزشکی تهران
[۲] مربی، کارشناس ارشد آموزش پرستاری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد پزشکی تهران
[۳] استادیار، دکترای آمار، دانشگاه شهید بهشتی
[۴] مربی، کارشناس ارشد پرستاری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مراغه

چکیده

سابقه و هدف: *در ایران کمتر در مورد دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی در مورد عوامل بازدارنده و تسهیل کننده آموزش بالینی اثربخش مطالعه‌ای صورت گرفته است. هدف این مطالعه مقایسه دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی در مورد عوامل تسهیل کننده و بازدارنده آموزش بالینی اثربخش است.*

روش بررسی: *در یک مطالعه توصیفی-مقایسه‌ای تمامی دانشجویان پرستاری (۱۲۱ نفر) و مربیان پرستاری (۲۱ نفر) دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه بررسی شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه استفاده شد. جهت تعیین اعتبارپرسشنامه از اعتبار محتوی و جهت پایایی ابزار از روش ثبات درونی (آلفای کرونباخ) استفاده شد. پرسش‌نامه‌ها با روش خود گزارش‌دهی تکمیل شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS ویرایش ۱۳ و آزمون من- ویتنی U انجام گرفت.*

یافته‌ها: *از دیدگاه ۲۱ مربی و ۱۲۱ دانشجو عوامل تسهیل کننده و بازدارنده در ابعاد خصوصیات فردی دانشجویان ومربیان، محیط بالین، برنامه‌ریزی آموزش و ارزشیابی بالینی نقش مهمی در آموزش بالینی اثربخش داشتند. بین دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری در مورد عوامل تسهیل کننده آموزش بالینی اثربخش تفاوت آماری معنی‌داری وجود داشت ($p=۰/۰۳$). از سوی دیگر، بین دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری در مورد عوامل بازدارنده آموزش بالینی اثربخش تفاوت آماری معنی‌داری وجود نداشت ($p=۰/۰۸$).*

نتیجه‌گیری: *این یافته‌ها نشان دهنده اهمیت عوامل تسهیل کننده و بازدارنده آموزش بالینی از دیدگاه مربیان و دانشجویان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی است. توجه به این عوامل می‌تواند نقش مهمی در بهبود کیفیت آموزش بالینی دانشجویان پرستاری داشته باشد.*

واژگان کلیدی: *آموزش پرستاری، آموزش بالینی، آموزش اثربخش، مربیان پرستاری، دانشجویان پرستاری.*

مقدمه

دانشگاه‌های علوم پزشکی موظف به تربیت دانش‌آموختگانی هستند که توانایی کافی برای پیشگیری، درمان و ارتقاء بهداشت جامعه خود را داشته باشند. دانشجویان علوم پزشکی نیز به منظور داشتن حداکثر کارایی، در کلاس‌های نظری اطلاعات و دانش مورد نیازشان را کسب نموده و از طریق تمرین و تجربه در محیطهای بالینی، توانمندی حرفه‌ای لازم را کسب می‌نمایند (۲،۱). در سیستم بهداشت و درمان، از کارکنان تازه‌کار انتظار می‌رود که آموخته‌های نظری خود را در بالین بیماران به طور کامل پیاده نمایند. اما فاصله بین

آدرس نویسنده مسئول: تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد پزشکی، دکتر محمدصاحب زمانی
(**email**: m_szamani@yahoo.com)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۵/۶
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۹/۱۰/۵

آنچه که آموزش داده می‌شود و خدماتی که در بالین ارائه می‌گردد به عنوان یک مشکل اساسی در پرستاری باقی مانده است (۲). یکی از راهکارهای بسیار مناسبی که در این زمینه مهم به نظر می‌رسد ایجاد آموزش بالینی مناسب برای دانشجویان در دوران دانشجویی آنان می‌باشد (۳).

آموزش بالینی را می‌توان فعالیت‌های تسهیل کننده یادگیری در محیطهای بالینی دانست که در آن مربی بالینی و دانشجو به یک اندازه مشارکت دارند و هدف آن ایجاد تغییرات قابل اندازه‌گیری در دانشجو برای مراقبت‌های بالینی است (۵،۴). در آموزش بالینی، برای دانشجو فرصتی فراهم می‌شود تا دانش نظری خود را به مهارت‌های ذهنی، روانی و حرکتی تبدیل نماید (۷،۶). در سالیان گذشته مساله آموزش بالینی و به ویژه آموزش بالینی اثر بخش توجه زیادی را به خود معطوف نموده است (۹،۸). باید توجه داشت که یادگیری دانشجویان پرستاری در محیطهای بالینی تا حدود زیادی تحت تاثیر میزان اثربخشی این محیط آموزشی قرار دارد. از عوامل مهم این اثربخشی بالینی که بسیار مورد توجه است، می‌توان مربی بالینی، محیط بالینی، خصوصیات فردی دانشجویان، برنامه‌ریزی آموزشی و ارزشیابی بالینی را نام برد (۱۰).

نتایج مطالعات نشان داده‌اند که یکی از عوامل موثر در آموزش بالینی، ایجاد علاقه در دانشجویان پرستاری نسبت به حرفه پرستاری، وجود مربیان بالینی و میزان اثربخشی آنان می‌باشد (۱۱). بنابراین، تحت‌نظر قرار دادن عملکرد مربیان بالینی تاثیر زیادی در یادگیری بالینی دانشجویان خواهد داشت (۱۲). دانشجویان پرستاری از بدو ورود به محیطهای بالینی و برخورد با مربیان بالینی می‌توانند بر اساس نوع برخوردها و بازخوردهایی که از مربیان خود می‌گیرند احساس وجود پشتیبان یا عدم آن را درک نمایند (۱۴،۱۳). نظری و همکارانش نشان دادند که مهمترین منبع تنش نزد دانشجویان پرستاری برقراری ارتباط با مربیان بالینی و تذکر مربیان به آنان در حضور سایر افراد می‌باشد (۱۵).

محیط آموزش بالینی به عنوان شبکه‌ای متقابل و پیچیده از نیروها که بر پی‌آمدهای یادگیری بالینی موثر هستند تعریف می‌گردد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که این محیط تاثیرات زیادی بر دانشجویان پرستاری دارد که مهم‌ترین آنها کمک در تکامل دانش، نگرش، مهارت‌های روانی–حرکتی، مهارت‌های حل مسئله (۱۳)، صلاحیت بالینی، مهارت‌های ارتباطی و مهارت‌های تفکر انتقادی دانشجویان می‌باشد (۱۶). در سالیان اخیر پژوهشگران آموزش پرستاری تاکید نموده‌اند که کیفیت محیط آموزش بالینی شاخص بسیار معتبری برای نشان دادن کیفیت کل دوره آموزش پرستاری است (۱۷). دیدگاه دانشجویان پرستاری در مورد محیط آموزش بالینی نقش زیادی در افزایش انگیزش و یادگیری دانشجویان در محیطهای بالینی دارد (۱۸).

از دیگر عوامل موثر در اثربخش بودن آموزش بالینی، ارزشیابی بالینی است. آموزش بالینی مناسب از طریق انعکاس عملکرد دانشجویان پرستاری در محیطهای بالینی می‌تواند دانشجویان پرستاری را در دستیابی به اهداف آموزشی یاری داده و مربیان را در طراحی یک برنامه آموزشی مورد قبول یاری رساند. در مورد برنامه‌ریزی آموزشی باید اذعان داشت که برنامه‌ریزی اساس آموزش است، زیرا در آن تمامی برنامه و فرایند آموزشی از قبل طراحی شده و در مورد آن تصمیم‌گیری می‌شود و این امر می‌تواند زمینه را برای ایجاد یک آموزش بالینی خوب و برنامه‌ریزی شده فراهم نماید (۱۹).

دست‌اندرکاران آموزشی با شناخت آموزش بالینی اثربخش می‌توانند دیدگاه‌های مربیان و دانشجویان را در نظر گرفته و به این وسیله تجربه بالینی را غنی سازند. در واقع، در فرایند آموزشی تدریس و یادگیری به هم وابسته هستند، اگرچه تدریس فعالیت معلم است ولی نتیجه آن یادگیری است که معطوف به یادگیرنده است. بنابراین، اثربخشی باید از هر دو دیدگاه یعنی دانشجو و مدرس بررسی گردد تا بتوان از طریق نزدیک کردن دیدگاه‌ها به آموزش بهتری دست یافت (۱۰). از آنجایی که نظرات و دیدگاه‌های دانشجویان و مربیان به عنوان عناصر آموزشی می‌تواند راهگشای برنامه‌های آینده باشد، لذا پژوهشگران برآن شدند تا پژوهشی جهت بررسی مقایسه‌ای عوامل تسهیل کننده و بازدارنده در آموزش بالینی اثربخش از دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری انجام دهند.

مواد و روشها

این پژوهش توصیفی - مقایسه‌ای در سال ۱۳۸۸ بر روی مربیان بالینی و دانشجویان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه انجام شد. معیارهای پذیرش دانشجویان پرستاری شامل داشتن حداقل دو ترم تجربه آموزش بالینی و رضایت برای شرکت در مطالعه بود. معیار حذف این دانشجویان نیز انتقالی بودن از دیگر واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی به دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه بود. در مورد مربیان پرستاری معیارهای پذیرش، داشتن مدرک تحصیلی کارشناسی و یا کارشناسی ارشد پرستاری، داشتن حداقل یک سال تجربه آموزش بالینی و داشتن رضایت برای شرکت در مطالعه بود. معیار حذف مربیان نیز اشتغال به آموزش بالینی در دیگر

واحدهای دانشگاهی بود. به دلیل محدود بودن جامعه پژوهشی، تمامی دانشجویان (۱۲۱ نفر) و مربیان پرستاری (۲۱ نفر) با روش سرشماری به عنوان نمونه مطالعه انتخاب شدند.

به منظور دستیابی به اهداف پژوهش از پرسش‌نامه استفاده شد. به دلیل نبودن پرسش‌نامه‌ای مشابه در این مطالعه از پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته استفاده شد. این پرسش‌نامه مطابق با اهداف پژوهش و پس از ترکیب پرسش‌نامه‌های موجود خارجی (۱۴) و داخلی (۱۰) طراحی شد. این پرسش-نامه شامل سه قسمت اصلی بود. قسمت اول برخی مشخصات فردی اجتماعی دانشجویان و مربیان پرستاری را مورد بررسی قرار می‌داد. قسمت دوم شامل ۳۲ سوال بوده و عوامل تسهیل کننده آموزش بالینی را در ابعاد خصوصیات فردی فراگیران (۴ گزینه)، مربی بالینی (۸ گزینه)، محیط بالینی (۷ گزینه)، برنامه‌ریزی آموزشی (۶ گزینه) و ارزشیابی بالینی (۷ گزینه) مورد بررسی قرار داد. قسمت سوم نیز شامل ۲۶ سوال بود و عوامل بازدارنده آموزش بالینی را در ابعاد خصوصیات فردی فراگیران (۵ گزینه)، مربی بالینی (۷ گزینه)، محیط بالینی (۵ گزینه)، برنامه‌ریزی آموزشی (۵ گزینه) و ارزشیابی بالینی (۴ گزینه) مورد بررسی قرار داد. در این مطالعه هرکدام از گزینه‌های پرسش‌نامه بر روی یک طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای از خیلی کم تا خیلی زیاد قرار داشتند که به ترتیب از نمره ۱ تا ۵ به آنها تعلق گرفت.

برای تعیین اعتبار پرسشنامه از روش اعتبار محتوا استفاده شد. به این منظور پرسش‌نامه به ۱۳ نفر از مدرسین پرستاری دانشگاه آزاداسلامی واحد پزشکی تهران و دانشکده پرستاری ومامایی دانشگاه علوم پزشکی تبریز داده شد و پس از دریافت نظرات آنان تغییرات لازم در پرسش‌نامه اعمال گردید. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه مورد مطالعه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. به این منظور ابتدا مطالعه‌ای راهنما برروی ۱۵ دانشجوی پرستاری انجام گرفت و سپس همبستگی درونی هر پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ تعیین شد. این ضریب در مورد قسمت عوامل بازدارنده آموزش بالینی اثربخش ۰/۸۹ و در مورد قسمت عوامل تسهیل کننده آموزش بالینی اثربخش ۰/۹۲ بود.

روش جمع‌آوری داده‌ها به این ترتیب بود که یکی از پژوهشگران پس از دادن توضیحات لازم، پرسش‌نامه‌های مطالعه را به مربیان و دانشجویان داده و بعد از یک هفته برای بازپس‌گیری پرسش‌نامه‌ها نزد آنان مراجعه می‌نمود. در صورت عدم تکمیل پرسش‌نامه توسط هر یک از مربیان و دانشجویان دوباره پرسش‌نامه مجددی در اختیار آنها قرار می‌گرفت. در نهایت، پرسش‌نامه تمامی مربیان و اکثر دانشجویان جمع‌آوری شد.

برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS ویرایش ۱۳ استفاده شد. برای توصیف مشخصات فردی اجتماعی مربیان و دانشجویان و دیدگاه آنان در مورد عوامل بازدارنده و تسهیل کننده آموزش بالینی از آمار توصیفی شامل تعداد، درصد، میانگین و انحراف معیار استفاده شد. برای مقایسه دیدگاه‌ها نیز از آمار استنباطی شامل آزمون من- ویتنی U استفاده شد.

مجوز انجام این پژوهش از معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه اخذ شد. در طول انجام مطالعه نیز رضایت آگاهانه از تمامی شرکت‌کنندگان در مطالعه اخذ گردید.

یافته‌ها

در این مطالعه ۱۲۱ دانشجوی پرستاری شرکت نمودند. تمامی این دانشجویان مونث بودند و ۸۴ درصد آن ها مجرد بودند. میانگین سن دانشجویان ۲۲/۳±۲/۱ سال بود. ۴۱ دانشجو ترم سوم، ۴۱ نفر ترم پنجم، ۳ نفر ترم ششم، ۲۴ نفر ترم هفتم و ۱۲ نفر ترم هشتم بودند. همچنین ۲۱ مربی پرستاری نیز شرکت نمودند. سابقه تدریس بالینی این مربیان ۹/۹۸ ±۸/۰۴ سال و میانگین سن این مربیان ۶/۹۸ ±۳۸/۱۴ سال بود. ۱۷ نفر ار این مربیان مونث بوده و ۱۸ نفر دارای مدرک کارشناسی پرستاری بودند.

در جدول ۱ دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری در مورد عوامل تسهیل کننده آموزش بالینی اثربخش آورده شده است.. همانگونه که در این جدول مشخص است به جز در بعد خصوصیات فردی دانشجویان، در بقیه ابعاد میانگین رتبه‌های مربیان بیشتر از دانشجویان بود و در ابعاد خصوصیات فردی مربیان بالینی و دیدگاه کلی بین مربیان و دانشجویان پرستاری تفاوت دیدگاه معنی‌داری وجود داشت.

دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری در مورد عوامل بازدارنده آموزش بالینی اثربخش در جدول ۲ آمده است. همانگونه که در این جدول مشخص است در تمامی ابعاد، میانگین رتبه‌های مربیان بیشتر از دانشجویان بود، هر چند این تفاوت معنی‌دار نبود.

بحث

این مطالعه نشان داد که بین عوامل تسهیل کننده آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری تفاوت آماری

جدول ۱- مقایسه پاسخ مربیان پرستاری و دانشجویان پرستاری به عوامل تسهیل کننده آموزش بالینی اثربخش

ابعاد	میانگین رتبه‌های دانشجوها	میانگین رتبه‌های مربی	من- ویتنی U	p-value
خصوصیات فردی یادگیرندگان	۷۱/۷	۶۹/۸	- ۰/۱۹	۰/۸۴
خصوصیات مربی بالینی	۶۷/۱۲	۹۶/۷۱	- ۳/۰۴	۰/۰۰۲
محیط بالینی	۶۸/۸۴	۸۶/۸۳	- ۱/۸۵	۰/۰۶
برنامه ریزی آموزشی	۶۹/۰	۸۵/۴	- ۱/۶۸	۰/۰۹
ارزشیابی بالینی	۶۸/۸	۸۷/۲	- ۱/۸۷	۰/۰۶
نمره کلی	۶۸/۴	۸۹/۲	- ۲/۱۴	۰/۰۳

جدول ۲- مقایسه پاسخ مربیان پرستاری و دانشجویان پرستاری به عوامل بازدارنده آموزش بالینی اثربخش

ابعاد	میانگین رتبه‌های دانشجوها	میانگین رتبه‌های مربی	من- ویتنی U	p-value
خصوصیات فردی یادگیرندگان	۶۸/۹	۸۶/۴	- ۱/۸۰	۰/۰۷
خصوصیات مربی بالینی	۷۰/۸	۷۵/۵	- ۰/۴۸	۰/۶۲
محیط بالینی	۷۰/۸	۷۵/۵	- ۰/۴۸	۰/۶۲
برنامه ریزی آموزشی	۷۰/۸	۷۵/۵	- ۰/۴۸	۰/۶۲
ارزشیابی بالینی	۶۸/۸	۸۶/۸	- ۱/۸۵	۰/۰۶
نمره کلی	۶۹/۰	۸۵/۷	- ۱/۷۱	۰/۰۸

معنی‌داری وجود دارد، ولی در مورد عوامل بازدارنده آموزش بالینی اثربخش بین این دو دیدگاه تفاوت آماری معنی‌داری وجود ندارد.

در رابطه با هدف پژوهش مبنی بر مقایسه عوامل بازدارنده آموزش بالینی اثربخش از دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه مشخص شد که تنها در مورد عوامل بازدارنده مربوط به خصوصیات فردی دانشجویان بین دیدگاه مربیان و دانشجویان پرستاری تفاوت آماری معنی‌دار وجود دارد و در مورد دیدگاه کلی در مورد عوامل بازدارنده آموزش بالینی و ابعاد خصوصیات مربی بالینی، ارزشیابی بالینی، برنامه‌ریزی آموزشی و محیط بالینی بین دیدگاه مربیان و دانشجویان پرستاری تفاوت آماری معنی‌داری وجود ندارد.

در مطالعه حسن‌زهرایی و همکاران (۱۳۸۶) نیز مشخص شد که بین ویژگی‌های یادگیری بالینی اثربخش (شامل عوامل بازدارنده آموزش بالینی اثربخش) از دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری تفاوت آماری معنی‌داری وجود ندارد (۱۰). نتایج مطالعه حشمتی نبوی و ونکی (۱۳۸۸) نشان داد که از دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری تهران داشتن صلاحیت بالینی و جذاب نمودن محیط بالینی از ویژگی‌های مربیان بالینی اثربخش است (۲۰). نتایج مطالعه علوی و عابدی (۱۳۸۶) نیز نشان داد که از دیدگاه ۱۲ دانشجوی پرستاری دانشگاه علوم پزشکی اصفهان که در پژوهشی پدیدارشناسی شرکت نموده بودند، فراهم نمودن فرصت یادگیری در محیط بالینی از مهم‌ترین ویژگی‌های مربیان بالینی اثربخش بوده است (۲۱).

در رابطه با هدف دیگر پژوهش مبنی بر مقایسه عوامل تسهیل کننده آموزش بالینی اثربخش از دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه مشخص شد که تنها در مورد عوامل تسهیل کننده مربوط به دیدگاه کلی مربیان و دانشجویان پرستاری در مورد عوامل تسهیل کننده آموزش بالینی و ابعاد خصوصیات مربی بالینی و ارزشیابی بالینی، بین دیدگاه مربیان و دانشجویان تفاوت آماری معنی‌داری وجود دارد و در سایر ابعاد تفاوت آماری معنی‌داری وجود ندارد.

در مطالعه حسن‌زهرایی و همکاران (۱۳۸۶) نیز مشخص شد که بین ویژگی‌های یادگیری بالینی اثربخش، شامل عوامل تسهیل کننده آموزش بالینی اثربخش، از دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری تفاوت آماری معنی‌داری وجود ندارد (۱۰). مطالعه رستمی و همکاران (۱۳۸۸) نیز نشان داد که بین دیدگاه مربیان و دانشجویان پرستاری در مورد عملکرد بالینی مربیان پرستاری تفاوت آماری معنی‌داری وجود دارد و دانشجویان پرستاری بیشتر از مربیان خود عملکرد بالینی مربیان بالینی خود را نامناسب دانسته بودند (۲۲). مطالعه مسعودی و الحانی (۱۳۸۵) نشان داد که از دیدگاه مربیان پرستاری دانشکده‌های دولتی تهران محدودیت‌ها و کمبودهای فیزیکی در محیط بالینی یکی از مشکلات مربیان پرستاری با سابقه کاری کمتر از ۵ سال است (۲۳). مطالعه حشمتی نبوی

و ونکی (۱۳۸۸) نشان داد که از دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری تهران داشتن مهارت‌های ارتباطی مناسب یکی از ویژگی‌های مربیان بالینی اثربخش است (۲۰).

البته همانگونه که قبلاً گفته شد کمتر در مطالعات انجام شده در زمینه آموزش بالینی اثربخش دیدگاه دانشجویان و مربیان پرستاری با هم مقایسه شده است. این امر سبب می‌شود که کمتر بتوان نتایج مطالعات را در این زمینه مقایسه نمود.

این پژوهش دارای محدویت‌هایی می‌باشد که کاربرد یافته‌های آن را محدود می‌سازد. اول اینکه در این پژوهش ممکن است دانشجویان و مربیان پرستاری نخواهند اطلاعات واقعی خود را منعکس نمایند که سعی شد با دادن توضیحات کافی و رعایت بی‌نامی پاسخگویان این مورد تا حد امکان کنترل گردد. دوم اینکه در این مطالعه از روش خودگزارشی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد که این امر کاربرد یافته‌ها را محدود می‌سازد. همچنین، در این مطالعه مربیان و دانشجویان پرستاری با روش در دسترس انتخاب شدند و تعداد نمونه به ویژه در مورد مربیان کم بود. بنابراین توصیه می‌شود در این زمینه مطالعاتی با تعداد نمونه بالاتر و روش نمونه‌گیری مناسب‌تر انجام گیرد.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران بر خود لازم می‌دانند از تمامی دانشجویان و مربیان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه که در این مطالعه شرکت نمودند، تشکر نمایند.

REFERENCES

1. Nasiriani KH, Farnia F, Salimi T, Shahbazi L, Motavasselian M. Nursing graduates' self-assessment of their clinical skills acquired in medical-surgical wards. Iranian Journal of Medical Education 2006; 6: 81-87. [In Persian]
2. Borzu R, Safari M, Khodavisi M, Torkaman B. The Viewpoints of nurses towards applicability of nursing. Curriculum in hospitals affiliated to Hamedan University of Medical Sciences. Iranian Journal of Medical Education 2008; 8: 205-11. [In Persian]
3. Jaffari Golestan N, Vanaki Z, Memarian R. Organizing "nursing mentors committee": an effective strategy for improving novice nurses' clinical competency. Iranian Journal of Medical Education 2007; 7: 237-47. [In Persian]
4. Yazdankha Fard M, Pouladi S, Kamali F, Zahmatkeshan N, Mirzaie K, Akaberian S, et al. The stressing factors in clinical education: the viewpoints of student. Iranian Journal of Medical Education 2008; 8: 341-50. [In Persian]
5. Carlson E, Wann-Hansson C, Pilhammar E. Teaching during clinical practice: strategies and techniques used by preceptors in nursing education. Nurs Educ Today 2009; 29: 522–26.
6. Baraz pardnajati S, Fereidoni Moghadam M, Lorizadeh M. The situation of clinical education from viewpoint of nursing students. Strides in Development of Medical Education 2008; 5: 102-11. [In Persian]
7. Addis G, Karadag A. An evaluation of nurses' clinical teaching role in Turkey. Nurs Educ Today 2003; 23: 27–33.
8. Beitz J, Wieland D. Analyzing the teaching effectiveness of clinical nursing faculty of full- and part-time generic BSN, LPN–BSN, and RN–BSN nursing students. J Prof Nurs 2005; 21: 32–45.
9. Schönwetter DJ, Lavigne S, Mazurat R, Nazarko O. Students' perceptions of effective classroom and clinical teaching in dental and dental hygiene education. J Dent Educ 2006; 70: 624-35.
10. Hassan Zahraei R, Atash Sokhan G, Salehi S, Ehsanpour S, Hassanzadeh A. Comparing the factors related to the effective clinical teaching from faculty members' and students' points of view. Iranian Journal of Medical Education 2007; 7: 249-56. [In Persian]
11. Salsali M. Evaluating teaching effectiveness in nursing education: an Iranian perspective. BMC Med Educ 2005; 5: 1-9.
12. Brown L, Herd K, Humphries G, Paton M. The role of the lecturer in practice placement: what do students think? Nurs Educ Pract 2005; 5: 84-90.
13. Salmani N, Amirian H. Comparison the viewpoint of nursing students and their trainers regarding the situation of clinical education. Strides in Development of Medical Education 2006; 3: 11-18. [In Persian]
14. Kelly C. Student's perceptions of effective clinical teaching revisited. Nurs Educ Today 2007; 27: 885–92.
15. Nazari R, Beheshti Z, Hajee Hosseini F, Saatsaz S, Arzani A, Bijani A. Sources of stress in clinical education nursing students. Journal of Babol University of Medical Sciences 2007; 9: 45-50. [In Persian]
16. Chan DSK, Ip WY. Hong Kong nursing student's perception of the clinical environment: a questionnaire survey. Int J Nurs Studies 2005; 42: 665-72.

17. Miles S, Leinster S. Medical student's perceptions of their educational environment: expected versus actual perceptions. Med Educ 2007; 41: 265-72.

18. Chan DSK, Ip WY. Perception of hospital learning environment: a survey of Hong Kong nursing students. Nurs Educ Today 2006; 25: 125-36.

19. Alavi M, Irajpour A, Abedi H. Concepts in evaluation clinical education. Strides in Development of Medical Education 2007; 4: 10-18.

20. Heshmati Nabavi F, Vanaki Z. Effective clinical trainers. Journal of Nursing Research 2009; 4: 39-53. [In Persian]

21. Alavi M, Abedi H. Experienc and perception nursing students from concepts effective clinical trainers. Iranian Journal of Medical Education 2007; 7: 325-24. [In Persian]

22. Rostami H, Rahmani A, Gharamanian A, Zamanzadeh V. Work clinical nursing trainers the viewpoint of nursing students and their trainers. Iranian Journal of Nursing 2009; 62: 67-81. [In Persian]

23. Masoudi R, Alhani F. Determining problems nursing trainers tenderfoot in clinical education. Iranian Journal of Nursing 2006; 19: 67-81. [In Persian]